

Svårt med distansen för Ingvar Carlsson

Den förste Ingvar Carlsson ser när han anländer med taxi till Rosenbad strax efter midnatt lördag den 1 mars 1986 är Per Wendel från Expressen. Dessa två institutioner fungerade, regeringen och pressen, den mardrömsnatt då det otänkbara hände; Sveriges statsminister skjuten.

I några återhållna men laddade formuleringar i sina nyutkomna memoarer »Ur skuggan av Olof Palme« (Hjalmarson & Högbergs förlag) beskriver Ingvar Carlsson hur han reagerade. Ingvar Carlsson var vice statsminister. Han väcktes kl 00.10 av Olof Palmes statssekreterare Ulf Dahlsten med det ofattbara beskedet »Olof Palme är skjuten«.

Ett sådant besked i ett sömndrucket ögonblick om en mycket nära vän och arbetskamrat borde, mänskligt sett, upplevas överkligt som i dimma. Ingvar Carlssons omedelbara besked i telefon var: »Kalla en beslutsför regering till Rosenbad. Jag är där om en halvtimme.«

En halvtimme senare – per Tyresö-Haninge taxi! – närmar sig Ingvar Carlsson Rosenbad. »På Nynäsvägen funderade jag över om mördaren eller mördarna hade ytterligare offer på sin lista. Risken fanns och jag kunde vara ett av dem. Hur såg hotbilden ut? När vi närmade oss Rosenbad kröp jag ihop i taxins baksäte. Jag kikade ut genom bilrutan. På platsen utanför Rosenbad såg jag varken polis eller annan bevakningspersonal.«

Ingvar Carlsson växlade några korta ord med Per Wendel. »Inne i Rosenbad vände jag mig till ABAB-vakten: 'Var är po-

lisen?' 'Här finns ingen polis', blev svaret. Klockan var nu 00.45. Landets statsminister blev skjuten kl 23.21. En timme och tjugo minuter efter mordet hade polisen inte förstärkt skyddet kring regeringsbyggnaden. Jag sa till vakten att åtgärder omedelbart måste vidtas ...«

Ingvar Carlsson är mycket kritisk mot polisen. »Mina förhoppningar på mordnatten – att den bristande bevakningen av regeringsbyggnaden berodde på att mördaren redan var gripen – saknade tyvärr grund. Jag visste naturligtvis inte, när jag under natten ledde regeringsarbetet i Rosenbad, att polisen begick andra ödesdigra misstag i spaningsarbetet.«

Det finns så många synpunkter på hur en statsminister ska vara och vad han bör uttrycka. Nästan alltid glömmar man i sådana övningar det fundamentala kravet på en statsminister, det krav som är absolut nödvändigt att ställa därför att det är bokstavligen livsviktigt: han ska fungera i kris!

Politik på hög nivå ger i det fallet både god träning och god sållning, liksom journalistiken (att polisen inte fungerar i kris är anmärkningsvärt, den borde tillhöra samma kategori av kår med krisvan ledning).

Men den krissituation Ingvar Carlsson försattes i är ändå exceptionell. Hans personliga egenskaper spelade stor roll den natten. Det systematiska, omdömesgilla arbetssättet även under extrem press – »vi hade ett arbete att utföra« – bidrog i hög grad till förtröstan i nationen mitt i traumat. Svensk demokrati fungerade, med lugn och stabilitet, och det var i hög grad Ingvar Carlssons förtjänst.

Ingvar Carlsson hade en enorm erfarenhet bakom sig redan då, som medarbetare till statsminister Tage Erlander från slutet på 50-talet, som samordnare i regeringen, som statsråd på

flera olika poster. Därtill kom de personliga egenskaper som nog många skulle sammanfatta med ordet »redbar«. Synonymer till detta begrepp är ord som redlig, pålitlig, rättskaffens, omutlig, lojal, samvetsgrann.

Egenskaperna fick sitt uttryck också i läshungern, bildningsambitionen. Ingvar Carlsson läste in studentexamen på kvällstid hemma i Borås. Han lärde sig utmärkt tyska, som han hade stor nytta av som statsminister, genom att som tonåring gå till järnvägsstationen i Borås och köpa tyska tidningar som han stavade sig igenom. Han smällde in en pol mag på två år i Lund, parallellt med att han ledde den socialdemokratiska studentklubben.

Det är begripligt att Ingvar Carlsson inte kan underlåta att, i en bisats, uttrycka viss förundran över de sentida politiska generationer som trots mycket lättare yttre förutsättningar inte ser till att bli klara med sina grundläggande studier.

Under 40 år i politikens centrum har Ingvar Carlsson varit med om så oerhört mycket. Är det en bra bok han har skrivit? Nej, måste nog svaret bli. Visserligen säger den förre statsministern i förordet att han nu känner sig ha fått »den distans som krävs för att kunna skildra några viktiga frågor och händelser i mitt politiska liv«. Men distansen är inte stor, och reflexionerna saknar djup.

Undantaget är Ingvar Carlssons uppgörelse med kommunismen. Den är kraftfull och går långt utöver elementen i det politiska dagsspelet. Kommunismen även i Sverige var, skriver Ingvar Carlsson, »bevisligen ett hot mot demokratin. Den hade till sitt förfogande både en enorm militärmakt och enskilda kommunister, som var beredda att förråda sitt land, sina politiska motståndare, ja, till och med sina partikamrater om den kommunistiska överheten krävde det.«

Annars skriver Ingvar Carlsson alltjämt som »lagkapten»,

hans favorituttryck för hur han såg på sin roll som partiordförande och statsminister. Det gäller att hålla ihop det egna laget och leda det till seger. I förhållande till de andra lagen/partierna har Ingvar Carlsson ungefär samma grundkänsla som djurgårdaren Ulf Adelsohn formulerade om AIK:

»Jag unnar dom inte ens ett stolpskott!«

Ingvar Carlsson befinner sig i hög grad inom den partipolitiska spellogiken. Men han märker inte att han uttalar sig med närmast moraliskt förakt för att andra partier och partiledare agerar med samma spellogik.

CH Hermansson sägs ha gjort ett »oblygt försök« att vinna s-väljare på kärnkraftsfrågan 1980. Gösta Bohman anklagas för att inför valet 1976 ha låtit hänsynen till den gemensamma borgerliga regeringsförmågan ha gått före ansvaret för energiförsörjningen.

Olof Palmes bitterhet över att några andra fick regera efter 44 år med oavbrutet socialdemokratiskt styre noteras i förbigående, men utan någon egentlig diskussion av hur denna maktens vana kunde inverka på socialdemokratins självuppfattning och demokratins vitalitet eller hur bristen på vanlig demokratisk hyfs uppfattades av dem man överlämnade makten till efter 44 år.

En sida finns dock där Ingvar Carlsson beskriver hur han under oppositionsåren bättre kom att förstå Bertil Ohlins predikament. Och så en passus om hur Olof Palme, med statsministerns perspektiv ända sedan 1954, reagerade inför att förlora regeringsmakten:

»Nu var det socialdemokraterna som ställdes åt sidan. Väljarna hade bestämt att de borgerliga partierna skulle ha majoritet i riksdagen. Jag försökte gilla läget. För oss yngre var det lättare än för de äldre. I detta avseende hörde Olof till de äldre.«

Understatement kallas sådant.

Att Ingvar Carlsson rör sig inom den vanliga politiska spellogikens ramar gör inte boken ointressant. Dess huvuddel, hanteringen av kärnkraftsfrågan, är värd att återkomma till. Dokument och minnesanteckningar ökar förståelsen av vår politiska samtidshistoria. Att partier försöker hålla ihop internt och vinna val är heller inget omoraliskt, utan en nödvändig del av vår demokrati.

Men med denna lagledarattityd blir det förstås ännu viktigare att få veta spelets regler. Hur såg laget ut, vilka inre händelser måste lagledaren ta för att hålla ihop laget, vilka var föreställningarna och spelmönstret och hur kolliderade de med nya verkligheter, ekonomiska realiteter och behovet av omvägningar?

Europanärmandet, den ekonomiska politiken, omprövningarna i välfärdsstaten och LO:s roll i partiet är naturliga ämnen för en kommande läsvärd bok av Ingvar Carlsson.

Om jag får önska ett ämne till: Hur kunde socialdemokratin vandra så käpprätt åt skogen i skolpolitiken under senare decennier?

Den som själv i så hög grad burit arbetarrörelsens gamla lästörst, som därtill fostrats av den i skolfrågor mycket tydliga och kvalitetsmedvetne Tage Erlander och som också var utbildningsminister 1969–73 borde kunna komma med intressanta reflexioner kring den frågan. Gärna med någon distans till spelet.

7 november 1999